

Een nieuwe toon die in rook is opgegaan

De Volkskrant, 30-9-1983

In de nacht van 19 november 1961 brandde op de Noordamsterdamse werf van jachtbouwersfamilie De Vries Lentsch een loods uit. Een ramp, want behalve een aantal jachten en gereedschap ging ook de gehele produktie van de Eerste Nederlandse Clavinette Fabriek in vlammen op, 250 instrumenten die bijna gereed waren. Het was het eind van de droom van de Amsterdamse violist, muzikleraar en uitvinder Albert Sluyter om zijn Clavinette, een clavecimbelachtig toetsinstrument, bij een breed publiek ingang te doen vinden. Sluyter had - de vondst van zijn leven - een nieuwe manier bedacht om de snaren van zijn kleine vleugel in trilling te brengen, een uitvinding waar hij in Nederland en Amerika octrooi op had. Clavecinisten als Jaap Spigt en Janny van Weering hadden zich gunstig uitgelaten over de kwaliteit van het prototype, muziekcensenten prezen de bijzondere klank en de harp- en luit-effecten, Gerard de Vries Lentsch richtte er een fabriek voor op en clavecimbelhandelaar Niek Verkruijsen zette zich in voor de verkoop. Niek Verkruijsen zegt nu nog: „Het was absoluut een briljant idee”.

ZONDAG is het twee jaar geleden dat Albert Sluyter, directeur van een muziekschool aan de Sarphatistraat in Amsterdam, op 83-jarige leeftijd overleed. Vijfentwintig jaar daarvoor had hij op bijeenkomsten met muziekjournalisten en tijdens een reeks concerten een klein klavierinstrument geïntroduceerd, de Clavinette, waarvan de klank deed denken aan die van clavecimbel en spinet, zoals muziekcensenten herhaaldelijk opmerkten. De snaren werden echter niet in trilling gebracht door aantokkelen met een plectrum zoals bij deze instrumenten of door een hamertje, zoals bij de piano, maar door een messing stift, die de snaar van onderen raakte, zoals bij het clavichord.

Het bijzondere van de Clavinette is, dat de stift (*tangent*) niet, zoals bij het clavichord, direct door de toets tegen de snaar wordt geslagen, maar eerst door een magneet wordt vastgehouden en daar pas op het laatste ogenblik van los springt, waardoor een bijzonder hamerend effect ontstaat. Sluyter kreeg in 1957 Nederlands octrooi op zijn vinding. Drie jaar later werd die ook in de Verenigde Staten gepatenteerd.

Sluyter was een *wonderkind*. Toen hij zich aan de muziekpedagogie wijdde had hij al

een leven als vioolsolist achter de rug. Hij studeerde bij de befaamde vioolpedagoog Oscar Back en gaf als negenjarige al concerten. Met zijn moeder, de schilder Anna Sluyter, trok hij door Europa en terwijl zij achter de ezel zat trad hij in kerken en concertzalen op. Bij de nagelaten documenten zitten recensies van de *Corriere della Sera*, de Milanese *La Sera*, Zwitserse kranten, *De Maasbode*, *De Telegraaf*, *Het Algemeen Handelsblad*, waarin recensenten zich uitputten in lof voor zijn virtuose spel en muzikale vertolking.

Het moet een hard leven zijn geweest, altijd onderweg, zonder veel rust. Zijn dochter Noortje herinnert zich verhalen over een bijzondere beschilderde kist op wieltes, die het hele hebben en houwen van haar vader en zijn moeder bevatte. Daarin waren op ingenieuze wijze twee kleine kistjes ondergebracht die als stoelen konden dienen, terwijl de omgekeerde kist tafel was. Zelf getimmerd.

Sluyter gaf de solocarrière echter op voor het muziekleraarschap. Hij richtte de Stichting Kunstbegrip bij Jongeren op, stichtte jeugdstrijkorkesten en was enige jaren leider van de orkestklas aan het Utrechts conservatorium onder Hendrik Andriessen. Ondertussen hield hij zich bezig met de ontwikkeling van een nieuw toonstelsel. Daarvoor bouwde hij een *monochord*, een eensnarig instrument met een beweegbare kam waarmee hij *op het gehoor* en *op grond van het natuurlijk evenwicht* het octaaf opnieuw indeelde.

„Principieel bestaat er nu niets meer dan de snaar met de kam en mijn gehoor. Met deze uitrusting moet ik de muzikale tonen vinden en bepalen”, deelt hij zijn lezers in een uitgebreid verslag mee. Hij sloeg de snaar links en rechts van de kam aan en schoof daarmee net zo lang tot hij de *zuivere* toon en de snaarverhouding, die daarbij hoorde had gevonden. Hij mat de afstanden waarover de kam werd verschoven van *zuiver* klinkende toon tot *zuiver* klinkende toon en noteerde zijn waarnemingen in dictaatcahiers. Zo ontstond zijn nieuwe toonschaal „waarvoor ons oor de volle verantwoordelijkheid heeft genomen”. In het verslag van zijn bevindingen belooft hij ook het wiskundig bewijs voor zijn vondst te leveren. Schriftenvol tabellen zijn in de nalatenschap gevonden, maar het is nooit tot een publicatie gekomen.

In 1951 sticht hij zijn muziekschool aan de Sarphatistraat en van dan af stelde hij zijn vernuft in dienst van het muziekonderwijs. Hij experimenteert met een apparaat om de vingervlugheid te bevorderen, met instrumenten om te leren met de beide handen verschillende ritmen tegelijkertijd ten gehore te brengen maar vooral met zijn nieuwe toetsmechaniek, want ook de nieuwe snaar-aanslag was uiteindelijk bedoeld voor een soort kinderpiano die klein en goedkoop moest zijn. Dat de uitkomst tenslotte een

kamermuziekinstrument voor volwassenen was heeft hij aanvankelijk niet voorzien.

Het werd geen clavecimbel, hoewel de wettig gedeponeerde naam Clavinette dat wel suggereert. Het instrument heeft eigenlijk meer te maken met de pianoforte, waarbij de toon ook ontstaat, doordat een snaar wordt aangeslagen en eigenlijk nog meer met de voorloper daarvan, het clavichord. Op het clavecimbel ontstaat de toon, doordat een rechtop staand stokje waarin opzij een soepel plectrum (vroeger was dat een ravepen) is bevestigd, langs de liggende snaar omhoog wordt bewogen, waardoor die wordt aangetokkeld. Het bijzondere van de Clavinette is de kracht waarmee de stift tegen de snaar schiet en de mogelijkheid om er hard en zacht op te spelen. Het instrument heeft een forte- en een piano-pedaal.

Niek Verkruijsen heeft destijds geprobeerd de Clavinette in de Verenigde Staten te introduceren. „Ik had daarbij de hulp van Max Tak, de vroegere AVRO-correspondent in New York. Hij is officieel vertegenwoordiger voor de Clavinette geweest, maar we hebben daar maar enkele instrumenten verkocht. Het bezwaar dat mijn vader tegen het instrument had was, dat het te klein was. Daardoor was ook de toon te klein en te kort. Hij heeft tegen Sluyter gezegd: Je moet er langere snaren op zetten, maar de bedoeling van Sluyter was juist, de omvang beperkt te houden, zodat het *in iedere huiskamer past*. Het mocht maximaal niet veel meer dan een meter in het vierkant zijn. Bovendien was Sluyter bang, dat het te duur zou worden, als hij het groter uit zou voeren. Maar de uiteindelijk versie kostte toch nog zo'n zeventienhonderd, achttienhonderd gulden, dus dat viel tegen.”

„Eigenlijk is Sluyter te vroeg geweest met de Clavinette. De belangstelling voor de barokmuziek, die de verkoop van het clavecimbel zo'n stoot heeft gegeven, moest nog komen. Nu wordt alles nagebouwd. Wij hebben toen zelf ook niet beseft, dat die ontwikkeling aanstaande was. Er komt bij, dat Sluyter geen gemakkelijke man was. Ik denk dat mijn vader gelijk had met zijn opmerking over de kwaliteit van de toon. Met enige aanpassing was een beter klankideaal bereikt, maar Sluyter was moeilijk van eenmaal ingenomen standpunten af te brengen.” Gerard de Vries Lentsch, de vroegere directeur van de Eerste Nederlandse Clavinette Fabriek is 81 jaar en woont teruggetrokken in Veenendaal. „Sluyter kwam destijds bij mij via een directeur van De Bijenkorf, die mij kende. Hij had zijn uitvinding aan De Bijenkorf aangeboden en die verwezen hem naar mij”.

„Ik vond het een prachtige uitvinding. Het prototype heb ik eigenhandig gebouwd. Verkruijsen had voor ons de dikte van de snaar uitgerekend”. Hij herinnert zich, dat de constructie van het eerste ontwerp niet sterk genoeg was om de spanning van de snaren te verdragen. „Het heeft zich al experimenterend ontwikkeld. Het moest demontabel zijn, dat

was een belangrijke eis. We waren almaar bezig te wijzigen en te verbeteren." Op de opmerking, dat de fabricage de indruk maakt van een naïef avontuur zegt hij verontschuldigend: „Het was mijn hobby geworden". Het idee om een ervaren clavecimbel- of pianobouwer om advies te vragen was nooit bij hem en Sluyter opgekomen. „Ik denk dat Sluyter daar ook niets voor gevoeld zou hebben. Hij was ontzettend bang, dat de uitvinding door iemand anders gestolen zou worden."

„Toen we een prototype hadden waar we tevreden over waren heb ik bij mij thuis concerten georganiseerd, waarbij bekende clavecinisten speelden. Jaap Spigt is daarbij geweest en Janny van Weering. Ze vonden het allemaal heel mooi. Het is ook een mooi geluid, het is fijner van toon dan een clavecimbel" Hoeveel instrumenten er precies verkocht zijn weet hij niet. „Misschien vijftien of twintig, nooit veel meer."

Eind vijftiger jaren is de Clavinette op een reeks concerten bespeeld, voornamelijk bij uitvoeringen van muziekscholen en conservatoria. In de uitvoering van de Matthaepassion van Heinrich Schütz in Enkhuizen in 1959 werd de continuopartij er op gespeeld.

Het is jammer dat het nooit uit de verf is gekomen., zegt De Vries Lentsch. Hij wijt dat voornamelijk aan het gebrek aan belangstelling bij de pianohandel. „Ze hebben er moedwillig of niet, dat weet ik niet, nooit iets in gezien. Die brand heeft er definitief een eind aan gemaakt. Het leek wel of de belangstelling van Sluyter toen ook weg was. Allerlei onderdelen en half afgebouwde clavinettes hebben nog jaren op een zolder van de werf gelegen. Wat moest je ermee. Ik heb het op een gegeven ogenblik allemaal weggedaan".

De dochter van Sluyter vertelt echter dat er uit de boedel een voorraad onderdelen en onafgebouwde Clavinettes is gered. Een groep belangstellenden is bezig, het materiaal te inventariseren om zomogelijk, met hulp van een clavecimbelbouwer, enkele instrumenten af te bouwen. „Het is misschien iets voor een kleine ondernemer om de Clavinette in productie te nemen."

MARTIN RUYTER